

**Jean
Shinoda
Bolen**

Kiekvieną brandi moteris – deivė

Tai bent! Ši knyga ištis suteikia stiprybės. Ją perskaičiusi įsisąmoninau savo brandaus amžiaus energiją, išmokau ją tausoti nepamiršdama atjautos kitiems, humoro jausmo ir sužinojau, iš kur jos pasisemti pajutusi, kad ji išseko.

Isabel Allende, rašytoja

Knygoje „Kiekviena moteris – deivė“ archetipines deives siūliau įsivaizduoti kaip komiteto nares, kurių kiekviena atstovauja konkrečioms vertybėms.³ Jeigu viskas klostosi darniai, šiam komitetui ego puikiai pirmininkauja – darni ta asmenybė, kuri išklauso visas savo puses. Pažinti jus veikiančius archetipus, vadinas, žinoti, kas jums svarbu kiekvieną gyvenimo tarpsnį. Tai būdas suprasti sudėtingą vidinio pasaulio struktūrą ir taip lengviau atpažinti ir suprasti vidines sąjungas ir konfliktus, paprastai kylančius keičiantis gyvenimo aplinkybėms. Moters vidiniame pasaulyje nebūtinai visi archetipai yra moteriški. Daugelio moterų pašamonėje slypi bent vienas stiprus vyriškas archetipas. Knygoje „Kiekvienas vyras – dievas“ graikų mitologijos dievus pasitelkiau kaip vidinių vyrų archetipų pavyzdžius, o moteris raginau šią neįsisąmonintą savo asmenybės pusę atrasti kaip pilnatvės ir prasmės šaltinį.

Komiteto metafora gali pasitarnauti kaip sutrumpinimas. Sušaukti „komiteto susirinkimą“ – tai eiti savęs link ir „išgirsti“ visus veikiančius savo archetipus. Gebėjimas priimti sprendimą ir rasti tinkamą išeitį priklauso nuo vienu ar kitu gyvenimo tarpsniu vyraujančių archetipų, kaip tik jie padeda išspręsti vidinius konfliktus, ragina veikti ir jus palaiko. Kai tam skiriate daug dėmesio ir sugebate išlaukti, kol padėtis paaškės, pajuntate, ką teisingiausia rinktis. Taip nutinka tada, kai tai, ką veikiate, neprieštarauja tam, kas iš tiesų esate.

Menopauzė kaip perėjimas

Po menopauzės moterys dažnai neskiria tiek dvasinės energijos tam, kam anksčiau daug jos sueikvodavo. Vienu gyvenimo tarpsniu itin svarbūs ir aktyviai veikę deivių archetipai gali nurimti ir užleisti vietą kitai asmenybės pusei. Pakitus archetipų svarbai, keičiasi ir gyvenimo vertybės. Netikėtai galite pajusti tapybos ar rašymo, politinės veiklos ar kelionių į tolimus kraštus poreikį – vadinasi, pabudo iki šiol eilės kantriai laukusios jūsų asmenybės saviraiškos galios. Netikėtai galite pajusti pabudusius kitus archetipus, kuriuos dar sunku atpažinti, todėl, užuot įsitvėrusios gerai pažįstamų ir įprastų dalykų, drąsesnės moterys neria į naują turiningą veiklą. Gali nutikti ir taip, jog tai, ko visada troškote, paliekate ramybėje, kad turėtumėte laiko viskam gerai apmąstyti, neskubėdamos aiškiai viską suprasti – jūs imatės savistabos. „Nieko“ neveikti (nei kitų labui, nei siekiant karjeros) yra puikiausia mintis, jūsų žvilgsnis krypsta į vidinį pasaulį – šitai skatina pabudę brandaus amžiaus archetipai.

Menopauzės patirtį galima prilyginti paauglystės ir lytinio brendimo pokyčiams; hormonų audros daro įtaką nuotaikų kaitai, kūno pokyčius dažnai lydi atsiradęs sąmoningumas, užvaldo nerimas dėl išvaizdos ir naujo gyvenimo tarpsnio. Tuo laikotarpiu dažnai kanina nemiga arba itin ryškūs sapnai. Pirmą kartą nuo paauglystės moteris pajunta norą žiūrėti į mėnulį ar rašyti eilėraščius, tam atsiranda ir laiko, nes kamuoja nemiga ar nuolat prabundate dar prieš aušrą. Gali varginti nerimas, irzlumas ir karščio antplūdžiai.

Nerimas, vis dažniau apninkantis per įprastinę veiklą, gali būti ženklas, kad tai, kas iki šiol jums buvo miela ir įdomu, nebetraukia dėmesio ir nebejaučiate tos veiklos svarbos. Irzlumas veikiausiai atsiranda tada, kai dirbdamos įprastą darbą nebejaučiate darnos. Arba čia ženklas, kad nebeįstengiate po dangčiu paslėpti to, dėl ko jums neramu. Tai gali būti ir nekantrumo požymis. Galbūt atsiradęs irzlumas yra susijęs vidiniu poreikiu pabūti vienai, kurį visaip stengiatės užgniaužti.

Jei menopauzės simptomus suprasite kaip kūno metaforas, jums atsivers naujos galimybės. Nerimą gali nulemti ir bundantys senatvės deivių archetipai. Irzlumas ir karščio antplūdžiai, kaip vėliau įsitikinsite, dažnai pranašauja bundantį transformuojantį pykčio deivių įniršį. Tarsi baimindamiesi tokio pabudimo vyrai dažniausiai vengia menopauzę išgyvenančių moterų. Jie baiminasi, kad jos neapkartintų jiems gyvenimo, netaptų nevaldomos, iracionalios ar slapukės. Vyrai nujaučia, kad menopauzę patirianti moteris turi galios virsti galinga ragana ar senatvės energiją atspindinčia deive. Galbūt nesąmoningai baiminamasi gresiančio atpildo.

Daugeliui moterų menopauzė baigiasi be didesnių sukrėtimų; kitoms tai išties audringas pereinamasis metas. Jei dėl visų nesklandumų kaltę versite tik hormonams, veikiausiai praleisite puikią progą iš naujo atrasti save ir gyvenimo pilnatvę. Pakaitinė hormonų terapija gali padėti išvengti nemalonių fizinių pojūčių. Tiesa, niekaip neįstengiu nutylėti – ši terapija tik dėl aplinkinių patogumo, kad menopauzės simptomai būtų nuslopinti, o menopauzę patiriančios moterys – *suvaldytos*.

Lytinis brendimas ir menopauzė – pereinamieji laikotarpiai iš vieno gyvenimo tarpsnio į kitą. Nebesate tarpsnyje, kurį ką tik palikote, nors dar nespėjote įsitvirtinti ir kitame. Tiesa, kitaip nei daugelis paauglių, menopauzė patyrusios moterys nebelaukia naujo gyvenimo tarpsnio, tik mergaites ir janunas moteris naujas tarpsnis vilioja nežinomybės paslaptimi.

Pomenopauzinio laikotarpio deivės

Graikų mitologijos panteone nėra ryškių senyvų deivių įvaizdžių. Jei tokių ir buvo, jos dažnai atsiduria parašėse, aplinkinių beveik nesuprastos ir nesuvoktos. Daugelis Olimpo deivių yra jaunos mergelės (Persefonė, Artemidė ir Atėnė, archetipinė tėvo dukra) arba subrendusios moterys (žmona Hera, motina Demetra ir seksualioji Afroditė, sulaukusi ne vieno palikuonio). Stokojama deivių, kurių įvaizdis atspindėtų vyresnių moterų savybes. Mažai žinome apie ugniakuro ir šventyklos deivę Hestiją, vyriausią Olimpo gyventoją; pradžioje ji buvo viena iš dvylikos svarbiausių panteono dievybių, tačiau ją pakeitė Dionisas. Hestija buvo suvokiama kaip apskrito pavidalo ugniakuro ugnis, o jos artumas namams ar šventyklai teikdavo šventumo. Ji – neapibrėžiamo amžiaus, neturinti aiškaus pavidalo deivė. Hestija – vienintelė vyresnė deivė, kurios archetipas knygoje „Kiekviena moteris – deivė“ ir „Kiekviena brandi moteris – deivė“ pristatomas kaip vienas pagrindinių.

Graikų mitologijoje aptinkama senatvės požymių turinčių deivių pėdsakų. Tiesa, ilgainiui jos nugrimzdo į užmarštį, išnyko

ar neteko dieviškumo. Be nematomosios Hestijos, dar buvo Metidė, išminties deivė, kuri klausa Dzeuso buvo sumažinta ir praryta; buvo ir paslaptingoji Hekatė; ir ikiolimpinio panteono dievybė Baubò, kurios dieviškumas ilgainiui sumenko iki tarnaitės statuso. Graikų mitologijoje justai deivių su ryškiais senatvės požymiais stoka; galbūt todėl, kad pastarieji atrodė bauginantys ir atstumiantys, apskritai liautasi tokias deives vaizduoti ir apie jas kalbėti. Štai kodėl buvau priversta jų ieškoti kitų tautų mitologijoje.

Kitų patriarchalinių kultūrų tradicijos išsaugojo galingas ir piktas mitologines moteriškosios lyties deives, tarkim, induizmo deivė Kali arba senovės egiptiečių liūtagalvė deivė Sechmeta. Šios deivės – transformuojančio pykčio archetipai, jos pasirodo tada, kai gerieji vyrai ar vyriškosios lyties dievai savo jėgomis nebeįstengia įveikti piktadarių. Graikų mitologinėje tradicijoje pasigendama gailestingumo ir atjautos deivės, todėl šiai senatvės tarpsnio savybei aptarti teko pasitelkti kinų deivę Kuan Jin ir jos japonų atitikmenį Kanoną. (Afroditė, graikų meilės deivė, kartu buvo ir erotikos, ir seksualinės meilės deivė.) Reikia pabrėžti, kad klasikiniu laikotarpiu graikų mitologijoje nebūta nei pokštų, nei linksmybių deivės. Tai nemaž nestebina suvokiant vyrų baimę būti pašieptiems moterų. Tokia juokų ir pokštų deivė yra japonų mitologijoje – kaip tik itin žemiški Uzumės pokštai ir linksmybės į žemę sugrąžino ilgai dingusią šviesą ir šilumą.

Tiesa, knyga „Kiekviena brandi moteris – deivė“ toli gražu nėra išsami studija apie senatvės įvaizdžius įvairių pasaulio mitologijų tradicijose. Bandydama susieti deivių archetipus su archetipine

vyresnių moterų energija, taip pat išmintimi, dvasingumu, seksualumu, gebėjimu atjausti, mokėjimu iš širdies pasijuokti ir ryžtingai veikti, pasitelkiau anaipol ne Vakarų mitologijos pavyzdžius. Mano pažintis su moterų psichikos ypatumais buvo ir mano tyrimų pradžia. Šiuos tyrimus būtų galima prilyginti sapne pasirodžiusiam simboliui ir bandymui tikrovėje rasti jam atitikmenų ir įvaizdžių, kurie padėtų atskleisti jo reikšmę. Deivių, pasižyminčių kai kuriomis savybėmis, gausa ar stoka įvairių kultūrų mitologijos tradicijose yra tiesioginiai slaptų moters galių baimės ar, atvirkščiai, jos nebuvimo atspindžiai.

Ieškodama ir radusi tokių deivių ilgainiui suvokiau, kad Vakarų civilizacijoje, kuri yra ne kas kita kaip ilgos patriarchyto istorijos atspindys, deivių baimė gaji, todėl nenuostabu, kad menkstant deivių statusui, menko ir moters vertė. Nors knyga „Kiekviena brandi moteris – deivė“ nepretenduoja tapti išsamia istorine lyčių studija, kurioje būtų nuosekliai nagrinėjamas požiūris į vyresnes moteris, jų likimas padeda suprasti, kaip stipri moteris ir apskritai moterys į Vakarų kultūrą gali gražinti į paraštes nustumtus deivių archetipus. Kolektyvinėje sąmonėje esama archetipinių įvaizdžių, kurie niekur nedingsta net tada, kai draudžiama juos rodyti, juo labiau ugdytis. Panašūs archetipai gali likti neveiklūs kone visą moters gyvenimą ir pabusti tik trečiajame gyvenimo tarpsnyje. Snaudę ne vieną tūkstantmetį jie kartais pabunda pasikeitus kultūriniam klimatui. Morfogenetinio rezonanso hipotezė⁴ leidžia manyti, kad mus vis dėlto gali pasiekti kolektyvinė protėvių atmintis apie garbingą vyresnių moterų statusą, beje,

visai taip pat, kaip atmintis apie jų padėtį inkvizicijos laikais, kai senyvos moterims – tokioms moterims, kaip esame dauguma mūsų, – grėsi pavojus būti pasmerktoms, nukankintoms ir sudegintoms ant laužo. Istorija nuolat mus varžė ir taip darė įtaką mūsų nuostatoms, o tuos suvaržymus suprasti ir mokėti atpažinti reiškia bent iš dalies gebėti juos peržengti; panašiai ir kiekvieno žmogaus psichologinė raida prasideda nuo traumuojančių praeities įvykių prisiminimų ir šeimos modelių supratimo.

Apie dvidešimt milijonų kūdikių bumo kartos moterų, žmonijai įžengus į XXI amžių, perkops penkiasdešimt; tai du kartus daugiau nei šiuo metu aktyvių senyvų moterų. Netrukus bus daugiau nei keturiasdešimt penki milijonai moterų, vyresnių nei penkiasdešimties, kurių gyvenimas ir nuostatos formavosi kartu su moterų judėjimu. Dar niekada istorijoje nebūta tokios gausybės moterų, pasižyminčių puikia kompetencija, patirtimi, nepriklausomybės poreikiu ir vidiniais ištekliais. Perkopusios penkiasdešimtmetį daugelis moterų gali tikėtis geriausio savo meto. Tokioms septyniasdešimt bus tas pats, kas anksčiau penkiasdešimt. Penkiasdešimties sulaukusi moteris prisideda prie nuolat didėjančio į šeštą ar septintą dešimtį įžengusių ir vyresnių moterų, išmokusių kliautis savimi ir kitais, būrio. Kai deivė, deivės dvasingumas ir deivės archetipas pamažu tampa neatsiejami nuo kalbos ir patirties, senyvos moterys darosi vis pastebimesnės ir įtakingos – ir jų vis daugiau. Knyga „Kiekviena brandi moteris – deivė“ yra vadovas po vidinio pasaulio valdas, mokantis, kaip būti energinga ir žvalia senute.

*Ką reiškia mūsų kultūroje būti pagyvenusia moterimi?
Kokios naujos atsakomybės turiu imtis?
Su kuo derėtų atsisveikinti, kad būtų atlaisvinta vietos
virsmo energijai, kuri veržiasi iš kūno ir sielos?*

Marion Woodman

Išmintis – moteris, senolė, deivė ir moteriškasis archetipas. Graikų mitologijoje ją paprastai įkūnija Dzeuso praryta Metidė. Biblijoje – tai pasislėpusi Sofija, deivė, tapusi abstrakčia belyte sąvoka. Išmintį, kaip Hekatės pavidalą, prieš aušrą galima išvysti trijų kelių sankryžoje, ją, kaip Hestijos pavidalą, galima pamatyti ir ugniakuro liepsnose. Išmintis gali apsireikšti nematomu Šekinos pavidalu, ji apsigyvena kiekvienuose religingų žydų namuose per šabo vakarienę. Kadaisė tokia buvo ir keltų deivė Keridvena. Tokia ir indų išminties deivė Sarasvatė ir Erda iš Richardo Wagnerio „Nibelungo žiedo“. Įvairiose pasaulio mitologijos tradicijose ir kolektyvinėje sąmonėje, kurios yra viena kitos atspindys, išmintis yra moteriškosios lyties būtybė. Išmintis paprastai suvokiama kaip išskirtinis deivės, dažnai nematomos ir neturinčios aiškaus pavidalo, požymis ir moters savybė, tapusi sąmoninga jos asmenybės dalimi.

Išmintingos moters ar išmintingos senolės archetipas – dvasinio pasaulio, paprastai siejamo su trečiuoju moters gyvenimo tarpsniu, apibūdinimas. Išmintis – žmogaus pavidalo archetipas, todėl neapibrėžiamas kaip išskirtinė moters psichikos savybė, jos raidą patriarchalinėje visuomenėje įvairiais būdais stengiamasi už-

gniaužti. Be to, šis archetipas būdingas ne vien suaugusiesiems. Iš praktikos žinau, kaip pamesti ar smurtą kenčiantys vaikai paguodos ir išminties semiasi iš vidinių savo išteklių. Štai kodėl jiems pavyksta nesusitapatinti su skriaudėjais, todėl užaugę jie netampa tokie, kaip juos skriaudę ir palikę suaugusieji. Semdamiesi iš savo metus pranokstančios išminties, jie geba išgyventi sunkią vaikystę nepažeisdami sielos. Pasakose paguoda ir išmintis tampa personifikuotomis veikėjomis ir vaizduojamos kaip senos moterys: jos arba išmintingosios globėjiškos fėjos su stebuklingąja lazdele, arba senutės, padedančios vaikui įminti mįslę ir tinkamai pasirinkti.

Bėgant metams dažnai įgyjame išminties, bet, kaip turbūt ir jums ne kartą teko įsitikinti, ilgas gyvenimas dar nėra išminties garantas.

Esama įvairių išminties rūšių, todėl skirtingi ir išmintingų moterų archetipai. Metidės išmintis – praktinio pobūdžio, nes pasitelkus protą ir įgūdžius tikimasi apčiuopiamų vaisių. Man regis, tai išmintis, kurią japonai atpažįsta savo menininkų ir amatininkų kūrinuose, todėl ir juos vadina „nacionaline vertybe“. Sofijos išmintis kyla iš jos pačios dvasinių paieškų – iš jos mistinių įžvalgų patirties. Intuityvią Hekatės išmintį ugdo nuolatinis stebėjimas ir dvasinis sąmoningumas. Hestija – išminties dvasia, vidinė ramybė, kurią atspindi ir išorinė darna. Hestija namus paverčia tikru prieglobsčiu, sukuria šventyklas ir nepažįstamųjų grupei padeda tapti vieninga bendruomene.

Skyriuje „Jos vardas Išmintis“ kaip išminties archetipais remiuosi keturiomis deivėmis: Metide, Sofija, Hekate ir Hestija.

Nė vienos nepažįstame aiškiu pavidalu, jų savybės aiškiai neapibrėžtos, mitiniuose pasakojimuose ar teologinėje tradicijoje jos arba nematomos, arba itin blankiai vaizduojamos. Kadaise šios deivės buvo svarbi mitų ir religijos dalis. Iki šių laikų paveldėjome tik nematomus kolektyvinės pasąmonės vaizdinius, kurie laukia nesulaukia, kai bus vėl pažadinti ir taps neatsiejami nuo mūsų sąmonės. Remdamasi kitų mokslininkų tyrimais mitologijos, archeologijos, teologijos ir istorijos srityse, mėginau jas vieną nuo kitos atskirti ir išryškinti tik joms vienoms būdingas savybes. Šaltinius, kuriais rėmiausi, pateikiu knygos pabaigoje, skyrelyje „Pastabos“. Mano, Jungo psichoanalizės specialistės, profesinės patirtis nulėmė, kad pasirinkau šias keturias deives kaip archetipines figūras, nes joms būdingos išminties savybės, kuriomis, mano akimis, pasižymi vyresnės moterys.

Iš pradžių visas šias deives apibūdinau ir išskyriau tai, kas apie kiekvieną jų žinoma. Taip vienos ar kelių jų bruožus ir savybes nesunkiai atpažinsite kaip savus, galbūt netikėtai suvoksite ar intuityviai pajusite, kad kuri nors iš šių deivių vaidina svarbiausią vaidmenį jūsų vidiniame gyvenime. Išminties deivės paprastai simbolizuoja jūsų tobulėjimo sritį – jūsų pasirinktą žengimo į priekį kryptį perkopus penkiasdešimties metų slenkstį. Arba, tarkim, joms būdingas savybes veikiausiai atspindi moteris, kuria itin žavėtės, ir jei taip nutinka, šis asmuo gali tapti simboliniu archetipu, kurį siekiate pažadinti savo sieloje. Jei savo svajonėse susikūrėte jus lydincios moters – keliaujančios sesers – įvaizdį, šis gali tapti jūsų tobulėjimo krypties ir vidinės išmintingos moters

(ar kito archetipo) simboliu; jis jus lydi, kai svajodama leidžiatės į klajones po nepažįstamus kraštus.

Jei mintyse susikūrėte deivės įvaizdį ar kalbatės su ja, ši išmintinga jūsų asmenybės pusė tampa sąmoninga ir nesunkiai pasiekama kasdienybėje. Tai, į ką sutelktas mūsų dėmesys, ilgainiui virsta kūnu. Tai, ką mintyse įvardijame, įvyksta, ir netgi anksčiau, nei imame tobulėti. Kuo labiau stengiamės perprasti išmintingos moters archetipą, tuo labiau tikėtina, kad jis mūsų sąmonėje vieną dieną pabus; kuo daugiau moterų į tai įsitrauks, tuo greičiau į kultūrą grįš deivės archetipas.

Apie tai rašydama prisimenu temą „Mes sugrįžome“, paskelbtą žurnale „Ms.“, taip buvo pažymėtas įvykis, kai 1999 metais šio leidinio bendrasavininkėmis tapo feministinio judėjimo aktyvistės; taryk viršelyje švietė klausimas *Trūksta išminties?* Ši moterų ir išminties draugija vienu metu buvo ir nauja, nes moterų judėjimo karta jau buvo spėjusi pasenti, ir net ne viena karta, jeigu prisiminsime ikipatriarchalinius laikus. Net jeigu deivės senų moterų pavidalu ir išmintingos moters archetipai penkis ar šešis tūkstančius metų buvo nugramzdinti į užmarštį, kai pavyksta pažadinti savo išmintį, per mus jie vėl prisikelia naujam gyvenimui. Kaip rašė Jungas: „Archetipai nelyginant išdžiūvusios upės, tačiau kiekvieną akimirką vadės ir vėl gali prisipildyti vandens. Archetipas yra lyg išdžiūvusi upės vaga, kuria gyvybės vanduo tekėjo ne vieną amžių ir pragrauzė gilų griovį. Kuo ilgiau juo tekėjo, tuo labiau tikėtina, kad anksčiau ar vėliau jis ir vėl grįš į senąją vagą.“¹

Kai deivės ir joms būdingos savybės suniveliuojamos, jas ima visaip menkinti ir demonizuoti, moteris neturi su kuo savęs tapatinti. Turime skelbti naują savimonės kėlimo sąjūdį, šįsyk stengdamosi paneigti neigiamus stereotipus apie vyresnes moteris ir suprasti deivių likimo ir požiūrio į moteris sąsajas, nes moterų dvasingumas nebesiejamas su jų paslaptimi, o teologija juk grindžiama išskirtinai patriarchalinėmis vertybėmis.